

УДК [316.334.52 : 321.013] (477.6)

ДИНАМІКА СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ МЕШКАНЦІВ ДОНБАСУ ПРО КОРДОН ІЗ РОСІЄЮ

Хобта Світлана Вікторівна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті на підставі співставлення результатів досліджень, здійснених протягом 2009-2014р.р., аналізується динаміка суспільної думки мешканців Донбасу щодо українсько-російського державного кордону. Акцентується увага на сучасній ситуації відносин між Україною та Російською Федерацією, яку з весни 2014 р можна схарактеризувати як російсько-українську війну в Донбасі. Підкреслюється, що низка географічних, етнічних, історичних, соціальних тощо факторів забезпечила сприятливі умови для іноземної інтервенції, зумовила відсутність активного спротиву серед місцевого населення. Доводиться, що кордон на Сході сприймається мешканцями Донбасу як кордон зі «своїми», якому не притаманна бар'єрна, ізоляційна функція. Зазначається, що, незважаючи на зростання напруження відносин між Україною і Росією, суттєвих змін у такому сприйнятті кордону не відбулось. У порівнянні з попередніми роками, у 2014 р. відбулось зменшення частки впевнених у непотрібності кордону і збільшення частки тих, хто вважає, що кордон має бути по-європейськи відкритим. Проводиться порівняння сприйняття державного кордону на Донбасі та в Галичині.

Ключові слова: кордон, українсько-російський державний кордон, Донбас, Галичина.

В статье на основе сопоставления результатов исследований, проведенных на протяжении 2009-2014 г.г., анализируется динамика общественного мнения жителей Донбасса относительно украинско-российской государственной границы. Акцентируется внимание на современной ситуации отношений между Украиной и Российской Федерацией, которую с весны 2014 г. можно охарактеризовать как российско-украинскую войну в Донбассе. Подчеркивается, что ряд географических, этнических, исторических, социальных и т.д. факторов обеспечил благоприятные условия для иностранной интервенции, обусловил отсутствие активного сопротивления среди местного населения. Доказывается, что граница на Востоке воспринимается жителями Донбасса как граница со «своими», которой не присуща барьерная, изоляционная функция. Отмечается, что, несмотря на рост напряженности в отношениях между Украиной и Россией, существенных изменений в таком восприятии границы не произошло. По сравнению с предшествующими годами, в 2014 г. наблюдается уменьшение числа уверенных в ненужности границы и увеличение числа тех, кто считает, что граница должна быть по-европейски открытой. Проводится сравнение восприятия государственной границы в Донбассе и в Галичине.

Ключевые слова: граница, украинско-российская государственная граница, Донбасс, Галичина.

Under the conditions of overt conflict in the East of Ukraine, it becomes important to research not only the contact function but also the barrier function of the state border. The fact that during the military confrontation between Ukraine and Russian Federation separate areas of the border have become flash points of the border, demonstrates the need to research the borderland social context. In particular, it is important to study public opinion concerning the state border, and how population understands the sense of the border. This article is dedicated to the analysis of the dynamics of public opinion of Donbas residents concerning the Ukrainian-Russian State border in 2009-2014. The idea of the border is analyzed in the context of current situation of Ukrainian-Russian relations, which could be characterized as Russian-Ukrainian war since spring 2014. Analysis is based on the research of the Department of Philosophy and Sociology of Taras Shevchenko Luhansk National University. The article compares public opinion regarding the state border in Donbas and Galicia. In the article it is shown that the majority of Eastern Ukrainian population considers the border to be the one dividing them from insider people. Eastern-Ukrainians consider the border to be a «phantom border» that serves for the benefits of government and does not divide «friend or foe». As a result, the border is subjected to projection of barrier speculated function. Such a social view ensures the loyalty to Russian Federation. Russia is considered as familiar country, from which danger is not expected. Regardless the tension in Ukrainian-Russian relations, there are no significant changes in considering the Ukrainian-Russian state border as the border between

«common people». Comparing to previous years, some changes have occurred in the opinion of Donbas residents concerning the Ukrainian-Russian border regime. The changes included: increased uncertainty; the number of people who consider the border to be unnecessary has reduced, and the number of people who think that the border should be open like in European Union has increased. The article shows also other features of the eastern section of the Russian-Ukrainian border. There is a high integration of transportation and economic ties. There is distribution of illegal practices at the border. Taking into account the above mentioned information, it may be concluded that geographical, ethnical, and institutional factors as well as specific consideration of the border by the local population have created favorable conditions for the foreign intervention and the absence of resistance to such an intervention in Donbas.

Keywords: border, Ukraine-Russian state border, Donbas, Galicia.

В умовах відкритого військового конфлікту в Донбасі актуальність дослідження ставлення населення цього регіону до державного кордону поза жодним сумнівом. Зміни, що відбулися на українсько-російському кордоні, є результатом зламу Ялтинської системи міжнародних відносин. Чи стане це довготривалою тенденцією, чи лише аномалією – відкрите питання. Однак у будь-якому разі це змушує по-новому поглянути на проблему державного кордону в нашій країні.

Окреслюючи стан наукових досліджень різноманітних аспектів існування державних кордонів, зазначимо, що в Росії вивчення кордону в ракурсі державної безпеки ведуться давно [1, 2], активно вивчаються його окремі ділянки [3, 4, 5]. Окрім лімології, в Росії одержує розвиток такий особливий напрям досліджень, як погранологія – наука про «діяльність державних інститутів із захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в прикордонному просторі РФ» [6]. Українська соціологія тільки ставить перед собою відповідні завдання. Зокрема, проф. І. Рущенко наполягає на необхідності створення такої галузі соціології, як соціологія національної безпеки [7]. Актуалізувалась необхідність дослідження не тільки інтегративної, контактної функції кордонів, але й бар'єрної. Те, що під час військового протистояння з РФ саме окремі ділянки кордону стали його «гарячими точками», свідчить про потребу дослідження соціального контексту прикордоння. Зокрема, йдеться про ставлення до кордону, про значення, яким наділяється кордон населенням. Ми сфокусуємося на східній ділянці українсько-російського державного кордону в Донбасі для того, щоб зрозуміти, чому вона стала найуразливішою його ланкою з весни 2014 р.

Дослідження кордонів має міждисциплінарний характер. Сучасна наука про кордони – лімологія вивчає прикордонні території, прикордонні інститути, функції, процеси і т.п. [8]. У вітчизняній науці дослідження кордонів починалось з визначення етнічних меж розселення українців. Так, упродовж XIX – початку XX ст. завдяки дослідженням Г. Величка, С. Томашівського, Д. Багалія, О. Русова та деяких неукраїнських дослідників (П. Шафарик, А. Ріттіх, Л. Берг, Є. Карський, К. Черніг) була сформована значна картографічно-інформаційна основа дослідження української етнічної території. Велике значення мали роботи таких науковців, як М. Грушевський та М. Кордуба (див. докладніше: [9, с. 104]). Особлива роль у вивченні зазначених питань належить С. Рудницькому, який здійснив широкий геополітичний аналіз України. Традиція, започаткована С. Рудницьким, Д. Багалієм, М. Кордубою, має продовження в сучасних дослідженнях. Так, майже відразу після проголошення незалежності України вийшла робота М. Дністрянського [10]; вітчизняним науковцем В. Сергійчуком на основі архівних матеріалів проаналізовано динаміку співвідношення етнічних меж і державних кордонів України [11]; Я. Верменич доведено необхідність становлення «історичної лімології» [12]. В соціології розрізнення кордонів як широких контактних зон і ліній належить І. Кононову [13]. Політики ідентичностей, пов'язані з прикордонням, досліджують харківські соціологи, зокрема О. Філіппова [14]. Особливості владних і повсякденних практик у східному прикордонні вивчаються І. Кононовим та С. Хобтою [15, 16]. У зазначеній царині працюють і молоді дослідники О. Усенко, Б. Гвоздецька та ін.

Як правило, розуміння кордону зводиться до його головних функцій: захисної (бар'єрної) і інтегративної (комунікативної). В добу глобалізації, точніше, під її тиском, на перший план вийшла комунікативна функція. Саме у контексті цієї функції зазвичай аналізувався українсько-російський кордон [1, 15, 16, 17, 18]. Дослідження свідчили про високу лояльність мешканців Сходу до росіян та Росії, негативне ставлення до існування державного кордону між країнами. Це суттєво відрізняло Донбас від інших областей України.

Метою цієї статті є з'ясування того, як змінилась ситуація в процесі розгортання кризи і зростання напруження у стосунках з РФ, зокрема – динаміки суспільної думки мешканців Донбасу щодо державного українсько-російського кордону.

Кожен державний кодон має специфічні природні, геометричні і етнографічні властивості. Має свої особливості і східна ділянка українсько-російського кордону. Відомо, що кордони часто формуються

у відповідності з природними географічними межами. Це забезпечує їхню стабільність. У випадку українсько-російського кордону ситуація, за твердженням географів, зворотна. «Українські і російські прикордонні області розташовані в тих самих природних зонах. Головні ріки пересікають кордон, а не течуть вздовж нього. Полоси розселення сформувались вздовж рік, вони переходять з одного боку кордону на інший» [19]. Все це позбавляє природної контрастності цю ділянку кордону.

На початку ХХ ст. С. Рудницький писав, що з усіх ділянок державного кордону України (побережжя Чорного і Азовського морів, західний кордон, північний кордон) південно-східний степовий кордон є найбільш незахищеним і не сприяє обороноздатності України [20]. Не властива цій ланці кордону і етнічна контрастність. Кордон не проводить чіткого розмежування ареалів різних етнокультурних груп. По-перше, вздовж майже всієї лінії українського державного кордону багато етнічних українських територій зараз знаходяться за межами України [11]. Це протягом новітньої історії України викликало прикордонні суперечки між УРСР і РСФРР. Уряд УРСР неодноразово намагався переглянути східний кордон з РСФРР (у 1918 р., 1922 р., 1927 р.), обґрунтовуючи свої вимоги етнічним переважанням українців на спірних територіях, але, за рідким виключенням, невдало [11]. По-друге, це пояснюється особливостями заселення Донбасу, де українці і росіяни утворили домінуючу етнічну коаліцію [21, с. 108–134]. По-третє, спільне радянське минуле зумовило високу щільність родинних зв'язків на цих територіях [16, с. 79]. Сучасні дослідження в російсько-українському прикордонні показують, що російське населення частіше відчуває більш сильний духовний (культурний) зв'язок з населенням українських областей, ніж з мешканцями сусідніх російських регіонів [1], а для населення Луганської області комфортніше в культурному плані в містах Ростовської області, ніж у містах Західної України [22].

Багато написано про пов'язаність транспортного сполучення, економічні зв'язки в східному прикордонні України [17, 18, 23]. Не треба забувати і про сталість нелегальних практик на кордоні. У функціонуванні кордону як соціального інституту проявляються суперечності, характерні і для інших інститутів України. Призначений для забезпечення колективних благ (безпеки та захисту економічних інтересів), цей інститут використовується у приватних цілях різними суб'єктами, дотичними до його функціонування [24]. За словами экс-губернатора Луганської області О. Данілова, кордон в області, по суті, існував тільки на папері. Це дозволило легко використати його в сучасному конфлікті, перетворивши бази контрабандистів вздовж кордону на бази сепаратистів [25].

Таким чином, географічні, етнічні, інституційні властивості східного українсько-російського кордону слабо працюють на виконання ним бар'єрної функції.

Як підкреслювалось вище, з соціологічної точки зору, кордон – особливий інститут, який відокремлює інституційні порядки [24]. В межах певних кордонів держава реалізує монополне право застосування сили. І в цьому контексті має сенс те, що деякі англійські автори підкреслюють іманентність порядку кордону – *В/order* [26]. Функціонування цього інституту зумовлене політичним устроєм країни, політичним режимом, зовнішньополітичними відносинами. В цьому кордон прямо пов'язаний з політичним центром. Саме завдяки центру та кордону системи розрізняють одна одну та взаємодіють. Державний кордон виконує таку ж функцію, як і кордон в культурі. Ю. Лотман довів, що кордони в культурі є об'єктивними утвореннями, відповідальними за розрізнення упорядкованого та неупорядкованого [27]. Завдяки кордону здійснюється розрізнення «ми/вони», «свої/чужі». В цьому сенсі державний кордон, ніби то, – достатньо очевидний і чіткий маркер. Та чи маркує він «своїх» і «чужих» у східному прикордонні України?

Розглянемо, як сприймається українсько-російський кордон мешканцями Донбасу і чи вплинуло на його сприйняття ними загострення стосунків між Україною і Росією. Для цього скористуємось результатами досліджень кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка та Центру з вивчення суспільних процесів та проблем гуманізму, проведених протягом 2009-2014 р. р. Останнє з них – «Життєві світи Сходу і Заходу України» дозволяє порівняти сприйняття кордону в Донбасі та в Галичині.¹

Вже у дослідженні 2009 р. нами зафіксовано, що більшість населення східних областей України вважає, що українсько-російський кордон – це кордон між «своїми». Це такий собі «примарний» кордон, який існує в інтересах влади, а не відділяє «своїх» від «чужих» (табл. 1).

¹ Дослідження проводилося за підтримки Канадського інституту українознавчих студій Університету Альберти (Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta) в 2014 р. (з 20 травня по 20 червня) в Донбасі і Галичині. Донбас представляли Донецька (n = 457) та Луганська області (n = 291), а Галичину – Львівська (n = 454) та Івано-Франківська (n = 277). Вибіркові сукупності формувалися для кожного регіону квотним методом як репрезентативні за ознаками статі, віку і типу населеного пункту. Метод збору інформації – стандартизоване інтерв'ю за місцем проживання респондента.

Таблиця 1.

Розподіл відповідей респондентів на питання «Як би Ви схарактеризували кордон між Україною та Росією (для Галичини – з Польщею)? (% до опитаних)

	Варіанти відповіді	Луганська область n=1147 2009 р.	Луганська область n=1450 2013 р.	Донбас n = 748 2014 р.	Галичина n = 731 2014 р.
1.	Кордон, що відокремлює своїх від чужих	8,5	11,9	10,1	25,7
2.	Кордон поміж своїми	71,8	72,6	66,6	46,8
3.	Інше	1,7	3,0	6,6	6,8
4.	Важко відповісти	17,3	11,7	16,5	20,5
5.	Відповіді немає	0,6	0,8	0,3	0,9
	Разом	100	100	100	100

Сказати, що таке ставлення – це суто донбаське бачення, не можна. Майже половина опитаних галичан українсько-польський кордон сприймає як «кордон поміж своїми». В Донбасі таке бачення розповсюджено набагато ширше, як і впевненість у тому, що кордон взагалі не потрібен. Якщо порівняти відповіді донбасівців і галичан щодо бажаного режиму кордону з суміжною державою (табл. 2), то видно, що Галичина орієнтована на європейську модель кордону, тоді як в Донбасі, поряд з європейським варіантом («відкритий для руху людей, капіталів та товарів, як в Шенгенській зоні Європейського Союзу») достатньо опукло представлений і «радянський» варіант («цей кордон не потрібен»).

Таблиця 2.

Розподіл відповідей респондентів на питання «Яким повинен бути кордон між Україною та Росією, Україною та Польщею? (% до опитаних)

	Варіанти відповіді	Луганська область n=1147 2009 р.	Луганська область n=1450 2013 р.	Донбас n = 748 2014 р.	Галичина n = 731 2014 р.
1.	«Замкненим на замок», із контрольно-слідовою смугою та колючим дротом	2,8	2,3	3,7	1,7
2.	Відкритим для руху людей, капіталів та товарів, як в Шенгенській зоні Європейського Союзу	38,7	41,3	50,5	77,8
3.	Цей кордон не потрібен	45,1	47,6	33,3	12,0
4.	Інше	0,8	0,7	1,8	0,5
5.	Важко відповісти	11,2	7,9	9,7	7,8
6.	Відповіді немає	1,5	0,1	1,0	0,2
	Разом	100	100	100	100

Насправді, населення зацікавлене не стільки в ліквідації кордону, скільки у його відкритості і руйнуванні пов'язаних з ним незручностей. За даними КМІС, у квітні 2014 р. на запитання «Якими би Ви хотіли бачити стосунки України і Росії?» більше 70% опитаних відповіли, що «Україна і Росія мають бути незалежними, але дружніми державами – з відкритими кордонами, без віз». Тезу про те, що «Україна і Росія повинні об'єднатися в одну державу», підтримали 12,4% мешканців Донецької і 15,9% Луганської областей [29].

Орієнтацію на відкритість кордонів у тій чи іншій формі можна пояснити високими міграційними настроями населення. Росія – один з провідних напрямів трудової міграції у східному регіоні. В Донбасі 34% респондентів хотіли би на тривалий час поїхати за кордон (51,9% – не хотіли б, 14,1% – зазначили, що їм важко відповісти на це питання). Для 46,6% опитаних країною, яку б вони обрали для заробітків, була Росія. Для порівняння: в Галичині міграційні настрої вищі – 42,8% опитаних хотіли би на тривалий час поїхати за кордон (44,3% – не хотіли б, 11,8% – зазначили, що їм важко відповісти на це питання). Серед тих галичан, які ствердно відповіли на питання про бажання працевлаштуватися за кордоном, 24,1% хотіли б поїхати до сусідньої Польщі, 59,0% – до інших країн Західної Європи. За даними нашого опитування, за частотою перетину кордону регіони практично не відрізняються. Так, за останні 2 роки перетинали українсько-російський кордон 22,1% донбасівців і 24,8% галичан. Є різниця в інтенсивності переміщень. За останні два роки *один раз* перетинали кордон з сусідньою державою 34,6% респондентів з

Розділ 2. Соціологічні дослідження сучасного суспільства

Донбасу і 26,1% респондентів з Галичини; *два рази* – відповідно, 28,3% і 23,6%, *три рази і більше* – 35,2% донбасців і 49,7% галичан. У Галичині інтенсивність вища, але впевнених у тому, що українсько-польський кордон взагалі не потрібен, менше. Серед тих, хто перетинав кордон три і більше разів, на Донбасі висловились щодо непотрібності кордону 43,5%, в Галичині – 15,9%. Можливо, це пояснюється «молодістю» східного кордону, тим, що він за СРСР був адміністративним, а не державним, як у Галичині.

Суттєве загострення відносин між РФ та Україною почалось після російської анексії Криму. Але в Донбасі зміна в політичних відносинах країн сприймалась доволі специфічно. Росія залишилась близькою, важливою країною, з боку якої люди не відчували небезпеки. Це демонструють результати опитування КМІС квітня 2014 р. Якщо поглянути на страхи Донбасу, вони, в першу чергу, пов'язані з економікою і фізичною безпекою. У Донецькій області більш за все побоювались розгулу бандитизму (51,5%), краху української економіки (44,3%), загрози громадянської війни (40,6%), невиплати пенсій і зарплат (32,4%), розриву економічних зв'язків з Росією (26,7%). В Луганській області – краху економіки (42,7%), розриву економічних зв'язків з Росією (36,2%), розгулу бандитизму (29,8%), загрози громадянської війни (28,5%), невиплати пенсій і зарплат (28,0%). Загроза вторгнення російського агресора турбувала регіон найменше з усіх інших областей Південного Сходу [29]. На Донбасі фіксувалося найбільше людей (у порівнянні з іншими областями Південного Сходу), які б вітали вторгнення Росії (близько 10%). Більшість би у разі вторгнення Росії «не втручалась і сиділа б вдома». Політична лояльність мешканців регіону була, скоріше, на боці не власної країни, а Росії. Як пише І. Кононов, психологічні комплекси, які сформувалися під час київського Майдану, боязнь «Правого сектору», «бандер»/«бендер», штовхнули багатьох мешканців регіону шукати рятунку в ідеалізованій Росії. У власній країні вони вбачали загрозу. В результаті в Донбасі відбувся «збій» української громадянськості, який дослідник назвав «луганським синдромом» [30].

Усвідомлення зміни українсько-російських відносин у населення Донбасу було. Це видно з того, що на запитання «В чому проявляється вплив прикордонного розташування області» 40% донбасців вибрали варіант «ближче небезпека військових дій» (в Галичині так відповіли тільки 7,4% респондентів) (табл. 3). Серед причин міграції, на відміну від Галичини, де міграційні наміри пов'язані передусім з економічними чинниками («тут немає жодних перспектив для нормального працевлаштування»), в Донбасі важливе значення, окрім економічних, відігравали і соціально-політичні чинники («не подобається політичний розвиток країни», «загроза війни»). Незважаючи на це, ставлення до кордону як до кордону зі «своїми» в регіоні кардинально не змінилось (табл. 1). Зросла невизначеність, відбулось зменшення частки впевнених у цілковитій непотрібності кордону і збільшення частки тих, хто вважає, що кордон має бути «відкритим для руху людей, капіталів та товарів, як в Шенгенській зоні Європейського Союзу» (табл. 2).

Таблиця 3.

Розподіл відповідей на питання «Ваша область є прикордонною. Чи впливає це на Ваше життя, життя Вашої родини? Якщо так, то в чому це проявляється?» серед тих, хто вважає, що близькість до кордону впливає на їх життя (позиції «так, безумовно», «скоріше так, ніж ні», «важко відповісти») у запитанні «Ваша область є прикордонною. Чи впливає це на все Ваше життя, життя Вашої родини?»)

	Варіанти відповіді	Донбас n = 320	Галичина n = 285
1.	Є можливість заробити, заощадити за рахунок різниці в цінах	11,9	36,8
2.	Легше знайти роботу за кордоном	15,3	33,7
3.	Ближче небезпека військових дій	40,0	7,4
4.	Вище безробіття	5,0	6,3
5.	Інше (що саме)	5,6	15,8
6.	Відповіді немає	22,2	–
	Разом	100	100

Якщо відповідати на запитання, чи існували на східній ділянці українсько-російського кордону соціальні передумови для його «продіявлення» влітку 2014 р., то треба дати ствердну відповідь. У географічному, етнічному, соціальному плані ця ділянка була погано підготовлена до виконання захисної функції. І справа не тільки в тому, що в сучасних обставинах прикордонники без військової підтримки не в змозі забезпечити охорону кордону. Сукупність географічних, етнічних, історичних та інших факторів у купі з соціальним фоном сприйняття кордону створили сприятливі умови для іноземної інтервенції і відсутності спротиву місцевого населення. Для Сходу України не характерне розвинуте «почуття кордону». Кордон сприймається як кордон зі «своїми», йому відмовляється у здійсненні бар'єрної, ізоляційної функції. Незважаючи на зростання напруження у відносинах між Україною і Росією, суттєвих

змін у такому сприйнятті кордону не відбулось. У порівнянні з попередніми роками, відбулись зміни в суспільній думці мешканців Донбасу щодо режиму державного російсько-українського кордону. Зросла невизначеність у ставленні до цього інституту, відбулось зменшення частки впевнених у непотрібності кордону і збільшення частки тих, хто вважає, що кордон має бути по-європейськи відкритим.

Зважаючи на останні події в Україні, можна прогнозувати суттєві зміни у суспільній думці мешканців Донбасу щодо українсько-російського державного кордону. Вірогідно, відбудеться диференціація опіній в залежності від інституційного контролю над територією: зростання на територіях, не підконтрольних Україні, впевненості у непотрібності кордону з Росією, а на територіях, підконтрольних Україні, ізоляціоністських настроїв зі збереженням значущої частки тих, хто буде підтримувати необхідність побудови «європейського» режиму кордону зі східним сусідом. Цьому буде сприяти невизначеність політичного статусу Донбасу. Відповідно до проекту Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» [31] і позиції центральної української влади щодо подальшого функціонування цих територій [32], «на окремих територіях» регіону має функціонувати, як мінімум, два політичних центри: Київ та Москва плюс центри ЛНР, ДНР. Це суперечить суті державного кордону як соціального інституту. Державний кордон є ключовим соціальним інститутом, який задає простір функціонування іншим соціальним інститутам суспільства і окреслює межі полів влади. В межах певних кордонів держава реалізує монопольне право застосування сили, тому кордон прямо пов'язаний з політичним центром. Як на одній території мають перетинатися інституційні порядки країн з різними соціально-політичними режимами, не кажучи вже про військовий конфлікт між ними, важко уявити. Це схоже на кондомініум² [32]. Цікаво, що кілька років тому ідея кондомініуму пропонувалась щодо Нагорного Карабаху [33]. К. Хаухофер у свій час назвав кондомініум «пограничною аномалією», «областями, які ведуть відокремлене життя за межами кордонів» [28, с. 39]. Зараз статус «окремих районів» Донбасу важко визначити. Це буде щось схоже на «кондомініум», «протекторат», «асоційовану державу» тощо? У будь-якому випадку цей статус залежний, тимчасовий і слабко скидається на статус «адміністративної одиниці» в унітарній країні.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Михайленко А. Н. Методологические основы развития российско-украинского приграничья [Электронный ресурс] / Михайленко А. Н. – Режим доступа: ukros.ru/wp-content/uploads/2013/07/михайленко2.doc. 2. Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ России. Под ред. Л. Б. Вардомского и С. В. Голунова. – М. – Волгоград : НОФМО, 2002. – 572 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.obraforum.ru/book/paragraf12.htm>. 3. Чженьюй Л. Трансформация социокультурного пространства приграничья КНР в контексте соразвития с Россией [Электронный ресурс] / Лю Чженьюй. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/pdf/2012/6/425.pdf>. 4. Гриценко А. А. Этнографическое и культурно-географическое изучение российской части Гетьманщины и Слободской Украины / А. А. Гриценко, М. П. Крылов // Проблемы общественной географии. Приграничные территории: методологические подходы и опыт исследований // Сборник науч. трудов / Под общей ред. Г. П. Подгрушного. – К. : Ин-т географии НАН Украины, 2010. – Вып.2. – С.90–97. 5. Колосов В. А. Российско-украинское пограничье: двадцать лет разделенного единства / В. А. Колосов, О. И. Вендина. – М. : Новый хронограф, 2011 – 348 с. 6. Погранология / Пограничный словарь [Электронный ресурс]. М. : Академия Федеральной ПС РФ., 2002. – Режим доступа: <http://border.academic.ru/867/Погранология>. 7. Круглий стил: «Кримінально-терористична війна на сході України: соціальна складова» [Електронний ресурс] – Режим доступа: // http://www.ukrinform.ua/ukr/news/krugliy_stil_1965556. 8. Колосов В. Теоретическая лимология / Владимир Колосов // Границы в меняющемся мире: глобальные тенденции и региональное измерение. – Материалы для изучения. Зимняя школа CIRP – Великий Новгород: Центр интеграционных исследований и проектов, 2006. – С. 2–16. 9. Дністрянський М. С. Геополітика: Навчальний посібник / М.С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 с. 10. Дністрянський М. С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. / М. С. Дністрянський. – Львів : Світ, 1992. – 144 с. 11. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України / Володимир Сергійчук. – К. : ПП Сергійчук М.І., 2008. – 560 с. 12. Верменич Я. Исторична лімологія: проблеми концептуалізації / Ярослава Верменич // Регіональна історія України. Зб. наук. статей. Випуск 5. – С. 29 – 48. 13. Кононов И. Ф. Проблема границ и ее значение для социологии / И. Ф. Кононов // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2004. – С. 45 – 49. 14. Филиппова О. А. «Граница» и «пограничье» в контексте политик идентичности / О. А. Филиппова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2010. – С. 394 – 401. 15. Хобта С. В. Специфика определения ситуации и жизненные практики в восточном украинско-российском пограничье / С. В. Хобта //

² Кондомініум (лат. *con* – приставка, що означає «разом» і *dominium* – володіння, співволодіння) – в міжнародному праві одночасне спільне здійснення верховної влади двох або декількох держав над однією і тією ж територією [28, с. 45].

Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – Випуск 16. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2011. – С. 412 – 416. **16.** Кононов І. Ф. Українсько-російська границя: практики влади і повсякденна життя населення / І. Ф. Кононов // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 889. – С. 79 – 86. **17.** Трансграничне українсько-російське співробітництво: форми, методи, перспективи : монографія / под общ. ред. В. И. Дубницкого, В. И. Ляшенко. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – 419 с. **18.** Кирюхин А. Формирование трансграничной агломерации Харьков–Белгород в условиях глобализации [Электронный ресурс] / Алексей Кирюхин. – Режим доступа: dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/.../2/Kirjuchin.doc. **19.** Попкова Л. И. География населения российско-украинского приграничья. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. географ. наук – М., 2007. – С. 24. **20.** Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії / Шаблій О. І. – Львів: Редакційно-видавничий відділ Львівського держ. університету, 1993 – 224 с. **21.** Кононов І. Ф. Етнос. Цінності. Комунікація (Донбас в етнокультурних координатах України) / Кононов І. Ф. – Луганськ: Альма-матер, 2000. – 494 с. **22.** Хобта С.В. Граница, национальные и региональные идентичности в восприятии жителей Донбасса / Хобта С.В. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки. – 2013. – № 23 (282). Ч. II – Грудень. - Соціологічні науки. – С. 64 – 77. **23.** Проблемы общественной географии. Приграничные территории: методологические подходы и опыт исследований // Сборник научных трудов / Под общей редакцией Г. П. Подгрушного. – К. : Ин-т географии НАНУ. – Вып. 2. – 2010. – 106 с. **24.** Хобта С.В. Діяльність прикордонної та митної служб у процесі інституціоналізації державного кордону України / Хобта С.В. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – Випуск 18. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2012. – С. 339–347. **25.** Алексей Данилов: Война в Украине закончится развалом России [Электронный ресурс] – Режим доступа: // <http://politikum.in.ua/post/14aug2014/interview/373>. **26.** *Bordering Space/ Edited by Henk Van Houtum, Olivier Kramsch and Wolfgang Zierhofer* [Электронный ресурс]. – Ashgate Publishing Limited, 2005. – Режим доступа: <http://henkvanhoutum.nl/wp-content/uploads/2013/05/borderingspace.pdf>. **27.** Лотман Ю. М. О метаязыке типологических описаний культуры [Электронный ресурс] // Лотман Ю. М. Избранные статьи: В 3-х т. Таллин, 1992. – Т.1. – С. 386 – 392. –<http://philologos.narod.ru/lotman/metalang.htm>. **28.** Хаусхофер К. Границы в их географическом и политическом значении / К. Хаусхофер // Классика геополитики, XX век: Сб./Сост. К. Королев. – М. : ООО Издательство АСТ, 2003. – С. 227 – 598. **29.** Мнения и взгляды жителей Юго-востока Украины: апрель 2014 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zn.ua/UKRAINE/mneniya-i-vzglyady-zhiteley-yugo-vostoka-ukrainy-aprel-2014-143598.html>. **30.** Кононов И. «Луганский синдром» и пути его преодоления [Электронный ресурс] / Илья Кононов. – Режим доступа: <http://www.ostrovok.lg.ua/statti/chnayavoda/luganskiy-sindrom-i-puti-ego-preodoleniya>. **31.** Проект Закону про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52182. **32.** Может ли Донбасс оставаться в составе Украины и финансироваться Москвой и Киевом. Ю. Луценко отвечает позитивно [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ostrovok.lg.ua/news/chnayavoda/mozhet-li-donbass-ostavatsya-v-sostave-ukrainy-i-finansirovatsya-moskvoy-i-kievom-yu-lucenko>. **33.** Тютин В. Нагорный Карабах – мирное будущее возможно [Электронный ресурс] / Виктор Тютин. – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/polit/1481843.html>.